

Ефекти от прилагането на ОСП на ЕС върху развитието на българското зеленчукопроизводство

Гл. ас. д-р ПЕТЪР КИРОВСКИ

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: pkirovsky@gmail.com

Целта на статията е да се направи оценка на развитието на зеленчуковия сектор под влиянието на ОСП на ЕС. В динамика са проследени основни производствени показатели, видова структура, брой и среден размер на стопанствата, занимаващи се с производство на зеленчуци. На база на действащата нормативна уредба са отразени основните механизми за подпомагане и ефектът от тях при провежданата ОСП на ЕС. Основните изводи от реализирания ефект от ОСП върху българското зеленчукопроизводство са свързани с продължаващо устойчиво влошаване на производствените показатели. Нивото на средните добиви е значително по-ниско от това, постигнато в останалите страни - членки. Тези изводи категорично са подкрепени с данните за влошаващия се дисбаланс между производство и потребление и от данните за търговското салдо при търговията със зеленчуци.

Подпомагането по Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) и Националните доплащания (НД) не кореспондират с интензивния характер на производство на зеленчуковите стопанства и с променливите разходи при производството. Нивото на подпомагане по тази схема не оказва стимулиращо въздействие за стопаните, заети в сектора. Основните механизми за подпомагане - схема „Групи производители“ и схема „Оперативни програми“, до настоящия момент не са ефективни. На лице са трудности от обективен и субективен характер, пречещи за сдружаване на производителите, заети в сектора. Незначителна част от мерките, предвидени в Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), са използвани от земеделските производители, отглеждащи зеленчуци. Липсва ролята на държавата за стимулиране на производството на български качествени зеленчуци. Страната ни вече повече от десет години се е превърнала в нетен вносител на зеленчуци.

Увод

Сектор „Зеленчукопроизводство“ е един от основните и традиционни сектори на селското стопанство на България. След приемането ни за пълноправен член на ЕС българското зеленчукопроизводство се развива под въздействието на действащата Обща селско-стопанска политика в сектора. Нещо повече, след 2007 г. в сектор „Плодове и зеленчуци“ започна реформа, имаща за цел повишаване на конкурентоспособността, увеличаване на консумацията и потреблението на плодове и зеленчуци и, не на последно място, повишаване на пазарната ориентираност в сектора. В свой анализ Попов, Р. (2012), относно конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство, установява, че страната ни губи сравнителни предимства, като намалява дялът на България в световната търговия със зеленчуци и като цяло българското зеленчукопроизводство демонстрира намаляваща конкурентоспособност.

Опорни моменти на тази реформа, имащи правно-нормативно въздействие, са създаването на **Организации на производители** - особено при новоприетите страни – членки, и изготвянето на **Оперативни програми** като ключов момент при пазарна подкрепа в сектора. Нивото на сдружаване на производителите в сектора в ЕС е различно, например в Холандия е 80%, във Франция – 55%. Най-ниска степен на обединяване на производители в зеленчукопроизводството има в новите страни - членки, включително и в нашата страна (Терзийска, К., 2010). **Единното плащане на площ** е механизъм, който действа в сектора след отпадането на плащанията за преработка на определени зеленчуци. Според Славова, Я., М. Атанасова, 2011; Славова, Я., М. Атанасова, 2010, относителният дял на субсидиите по СЕПП, който производството на пресни зеленчуци получава, е едва 0,54%, до 0,37% от общите субсидии. Схема „**Училищен плод**“ действа в България от учебната

2010/2011 г. и се финансира от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФЗГ) и от държавния бюджет.

За разглеждания период по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) зеленчукопроизводителите имат възможност да кандидатстват основно по **Мерки 112 и 121**.

Целта на изследването е да се направи анализ и оценка на резултатите от прилагането на ОСП на ЕС в зеленчукопроизводството. На базата на този анализ ще се открият основните проблеми в сектора, като ще се дадат конкретни препоръки за реформиране, с оглед на по-добро адаптиране на водената от страната ни аграрна политика.

Значение и роля на зеленчукопроизводството в земеделието на страната

Въпреки че след 1990 г. България губи силните си позиции на традиционен производител и износител на зеленчуци, зеленчукопроизводството остава важен сектор в земеделието, поради неговото икономическо и социално значение.

През разглеждания период е налице трайна тенденция на намаляване на брутната продукция (БП) в стойностно изражение. През 2011 г. са произведени зеленчуци на стойност 234,5 млн. лв., което е със 139 млн. по-малко или с около 20%, в сравнение с предходната 2010 г., и е в пъти по-малко, в сравнение

с годините преди 2008 г., когато секторът е създавал стойност около и над 1 млрд. лв. – стойност, съизмерима със стойността от зърнения сектор.

Относителният дял на зеленчуците в аграрния отрасъл намалява до 3,0% през 2011 г. и до 5,79% през 2010 г. Същата тенденция се наблюдава и при дела на произведените зеленчуци от растениевъдния отрасъл.

В настоящия етап площите със зеленчуци заемат около 2,2-2,4% от използваната земеделска площ (ИЗП) на страната. Относителният дял на оранжерии през разглеждания период представлява около 2% от площите, заети със зеленчуци, и не търпи съществена промяна през годините.

Производствени резултати в сектора

Площи, добиви и производство от открити и от оранжерийни площи

Динамиката на площта на зеленчуковите култури след 2006 г. показва спад. Общата площ намалява от 69 567 ха през 2006 г. на 46 739 ха за 2011 г.

Намалението се дължи на редуцията при откритите площи, като през 2006 г. зеленчуците са оглеждани на 68 918 ха, за да достигнат до 42 162 ха през 2010 г. Незначителна промяна и слабо увеличение, за разглеждания период, има при площите със стъклените и полиетиленовите оранжерии. Липсата на добра организация на производството на зеленчу-

Таблица 1. Изменение на БП в сектор „Зеленчукопроизводство” за периода 2003-2011 г.
Table 1. Change of Gross output in Vegetables 2003-2011

	Годин/Years								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Брутна продукция, мл. лв. Gross out put, ml. leva	1343,3	1267,3	1199	1060	904,4	1059	635,8	373,5	234,5
Дял на зеленчуците в БП от аграрния отрасъл, % / Share of vegetables in Agricultural production, %	16,8	14,4	14,9	15,0	13,5	11,62	8,35	5,79	3,0
Дял на зеленчуците в БП от растениевъдството, % Share of vege tables in crop pro duction, %	33,1	27,7	30,3	29,6	28,7	21,19	16,49	9,07	5,0

Източник: Аграрни доклади 2003-2011 г., МЗХ, дирекция „Агростатистика”.
Source: MZH – Agricultural reports 2003-2011, Agrostatistica.

ци (ниско технологично ниво, производство с големи разходи, високи цени на поливната вода), нежеланието на производителите да се сдружават в организации на производители на зеленчуци, липсата на търговски договориности между производител и търговец за реализация на готовата продукция, ниските изкупни цени на зеленчуци и незадоволителното им качество, липсата на работна ръка за производството и ползването на нискоквалифицирани работници са част от натрупалите се проблеми в производството на зеленчуци. Те са причина за сериозния спад и за намаляване на площите, заети със зеленчуци през последните няколко години. Площите, заети с оранжерии, като цяло представляват малък процент от общата земя със зеленчуци – около 2%, като се наблюдава слабо вариране.

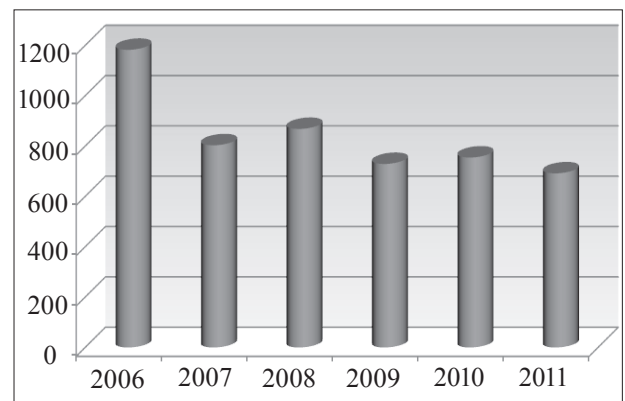
Оранжерийното производство е относително независимо от климатичните условия, а колебанията в произведеното количество на зеленчуци се влияе ежегодно от чисто пазарни механизми.

Данните за произведените количества зеленчуци (общо – от открити площи и от оранжерии) показват тенденция на снижение, макар да има изключение през 2008 г., когато са произведени 868,5 хил. тона. Произведеното количество е по-високо през тази година вследствие на добрите климатични условия. Като цяло е налице тревожен спад в произведените количества. Преди всичко това се обяснява с намаляването на площите, тъй

като средните добиви остават ниски, не варираят значително.

В структурата на общата площ, а също и в произведените количества от зеленчуци, има висока концентрация на малко на брой култури. Картофите заемат основна част, следвани от домати, краставиците, пипера, кромид лук и др.

Произведените количества картофи в България намаляват от 386 050 т. през 2006 г. до 162 187 т. за 2011 г. Благоприятната в климатично отношение 2008 г. се отразява и на добивите не само при картофите, но и при домашните, главестото зеле, лука.

Фиг. 1. Динамика на произведеното количество зеленчуци в България, общо, за периода 2006-2011 г., хил. тона

Fig. 1. Dynamic of total quantity of vegetables 2006-2011 th. of tones

Източник: *Аграрни доклади 2003-2011 г., МЗХ, дирекция „Агροстатистика” - 2003-2011 г.*
 Source: *MZH - Agricultural reports 2003-2011, “Agrostatistica”.*

Таблица 2. Структура и динамика на площите, заети със зеленчукови култури, за периода 2004-2011 г.
 Table 2. Structure and dynamics of vegetable area 2004-2011

Основни площи Main areas	Мярка Measure	Години/Years						
	ха/ha	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Открити площи Field production	ха/ha	103 506	68 918	55 630	53 037	46 526	42 162	45 679
Стъклени оранжерии Glasshouse	ха/ha	337	517	539	485	448	487	368
Полиетиленови оранжерии Plastic greenhouses	ха/ha	442,9	557	515	511	502	540	691
Общо оранжерийна площ/Total	ха/ha	779,9	1 074	1 054	996	950	1 028	1 059
Обща площ Total area	ха/ha	104 286	69 567	56 684	54 033	47 476	43 190	46 739

Източник: *Аграрни доклади 2003-2011 г., МЗХ, дирекция „Агροстатистика” - 2003-2011 г.*
 Source: *MZH - Agricultural reports 2003-2011, “Agrostatistica”.*

Прави впечатление, че при основните култури - домати и картофи, е налице тенденция на значително намаление на произведените количества. През 2006 г. са произведени 212 969 тона, а през 2010 г. - 114 605 тона домати, което е с намаление почти 100%. Повече от два пъти намалява производството на пипер, дини. Най-драстично е намалението при пъпешите. Незначителни колебания има при произведените количества краставици и главесто зеле.

По-значимо е увеличението при произведените количества патладжан за отчетния

период. Това се обяснява с осъществения износ, а също и с преработените количества от преработвателните предприятия.

Тези данни корелират с намалението на основните площи по предназначение. Намалените производствени количества може да се обяснят, освен с намалените площи, и със силната конкуренция в сектора. Ефект оказва и ниската степен на подпомагане на земеделските производители. Делът на подпомагането по различните мерки ще бъде разгледан по-долу в съответната част.

Таблица 3. Общо производство на някои зеленчуци, тона

Table 3. Total production of some vegetables, tones

Видове зеленчуци Vegetables	Реколта 2011 Harvest 2011	Реколта 2010 Harvest 2010	Реколта 2009 Harvest 2009	Реколта 2008 Harvest 2008	Реколта 2007 Harvest 2007	Реколта 2006 Harvest 2006	Реколта 2004 Harvest 2004
Домати Tomatoes	103 145	114 605	104 234	134 131	133 188	212 969	237 597
Пипер Pepper	66 298	69 080	71 469	59 524	81 744	156 684	124 907
Патладжан Aubergine	6 826	10 747	16 638	7 062	8 318	7 782	40 097
Краставици и Корнишони Cucumbers and gherkins	58 852	65 668	77 988	62 618	57 183	61 477	86 560
Дини Watermelons	37 935	61 967	88 895	79 681	76 914	135 947	100 176
Пъпеш Melons	15 044	8 841	21 760	13 667	18 753	49 875	27 356
Картофи Potatoes	162 187	251 205	231 745	353 060	298 722	386 050	573 179
Главесто зеле Cabbage	25 542	78 939	39 389	64 884	50 000	72 662	116 862
Лук кромид, зрял / Onions	14 988	19 146	8 223	16 013	10 598	20 272	44 553

Източник: МЗХ, Агростатистика 2004-2011 г.

Source: MZH, Agrostatistica 2004-2011.

Таблица 4. Средни добиви от основни зеленчуци, кг/ха, за периода 2004-2011г.

Table 4. Average yields of some vegetables, kg per ha 2004-2011

Видове Зеленчуци Vegetables	Реколта 2011 Harvest 2011	Реколта 2010 Harvest 2010	Реколта 2009 Harvest 2009	Реколта 2008 Harvest 2008	Реколта 2007 Harvest 2007	Реколта 2006 Harvest 2006	Реколта 2004 Harvest 2004
Домати / Tomatoes	17 576	28 545	24 182	28 345	19 709	24 283	16 420
Пипер / Pepper	13 717	14 014	13 648	15 124	14 395	17 993	11 380
Патладжан / Aubergine	19 403	23 559	23 721	26 610	23 316	25 246	24 840
Краставици, корнишони Cucumbers	20 734	24 177	23 764	28 394	16 216	22 224	18 040
Дини / Watermelons	17 926	18 763	23 020	22 719	22 735	21 197	16 290
Пъпеш / Melons	10 074	8 893	12 496	10 955	15 648	13 638	11 320
Картофи / Potatoes	14 320	18 193	16 539	16 258	13 317	15 771	18 680
Главесто зеле Cabbage	17 464	30 124	24 636	30 957	22 055	25 727	22 750
Лук кромид / Onions	11 175	11 489	6973	12 485	8 396	9 143	11 170

Източник: Аграрни доклади 2003-2011 г., МЗХ, дирекция „Агростатистика“.

Source: MZH – Agricultural reports 2003-2011, Agrostatistica.

Първото нещо, което прави впечатление при анализа на нивото на средните добиви, е, че при всички култури те са много ниски. Конкретните метеорологични условия оказват пряко влияние върху средните добиви, но може категорично да се твърди, че средните добиви не отговарят на потенциала на сортовете, които се сеят или засаждат.

Този извод се налага от наличните данни за нивото на средните добиви при домати - един от най-застъпените зеленчукови видове не само у нас, но и в ЕС за разглеждания период. В страните от ЕС, които отглеждат домати, средните добиви са над 10 т/дка, докато за България средният добив е 2,86 т/дка. За сравнение - в съседните Турция и Гърция (табл. 5), добивът от домати от единица площ е около 2 пъти по-висок, от пипер – около 3 пъти. При такава разлика в средните добиви лесно може да се направи сметка за икономическата ефективност на производството и конкурентните позиции на българското зеленчукопроизводство.

Оказва се, че използването на хибриди, които са подходящи за други страни, води до

понижаване на средните добиви у нас. Един от най-съществените проблеми и фактор за ниските средни добиви е прилагането на остарели, по-екстензивни технологии. Високите разходи при самото производство и ниското ниво на подпомагане водят до реализиране на големи разходи, висока себестойност на получаваната продукция и в крайна сметка ниска конкурентоспособност на всеки един произведен продукт. Друга съществена причина е почти разрушената хидромелиоративна система в България, което поставя рентабилността от производството на зеленчуци под много голяма зависимост от метеорологичните условия.

Оранжерийно производство

Оранжерийното производство се определя от няколко основни зеленчукови култури: домати, краставици, пипер - сладък, корнишоци, салати, марули и др. Общо произведените зеленчуци в оранжерии намаляват с 8,4%. По видове, оранжерийните домати намаляват с 26,4% от 2006 г. до 2011 година. Увеличение

Таблица 5. Ниво на средните добиви от домати - 100 кг/ха, в ЕС - 27, за период 2003-2011 г.
Table 5. Level of average yields of tomatoes 100kg/ha in EU - 27 2003-2011

Страна ЕС - 27 Country EU - 27	Година/Year									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Белгия/Belgium	4171,7	4098,3	3826,7	3970,0	4452,0	4524,0	4642,0	4733,5	4608,3	
България/Bulgaria	274,5	193,2	234,3	304,3	277,5	383,1	347,3	328,4	239,8	
Чехия/Czech Republic	252,0	314,0	300,0	312,5	230,0	330,0	362,5	186,1	379,4	
Дания/Denmark	4308,3	4308,3	3834,6	3834,6	-	-	-	3750,0	3310,0	
Германия/Germany	1673,3	1980,0	1916,7	1773,3	2086,7	2170,0	2220,0	2275,9	2390,0	
Гърция/Greece	508,5	526,6	556,7	534,5	531,3	535,4	-	581,1	593,0	
Испания/Spain	626,6	627,1	665,3	670,3	765,8	695,8	764,8	727,7	765,6	
Франция/France	1350,5	1438,1	1580,6	1682,1	1742,6	1742,9	-	1362,9	-	
Италия/Italy	509,7	529,9	517,8	520,1	521,0	517,9	545,1	507,0	-	
Кипър/Cyprus	777,8	879,8	947,4	853,6	890,5	714,7	883,6	1489,0	1035,3	
Люксембург/Luxembourg	975,0	750,0	870,0	690,0	850,0	830,0	750,0	-	984,6	
Унгария/Hungary	426,1	456,3	523,3	705,5	875,4	895,7	838,3	675,5	906,3	
Холандия/Holland	4576,9	4678,6	4714,3	4533,3	4566,7	4562,5	5000,0	4862,8	4788,5	
Австрия/Austria	1725,0	1790,0	1765,0	1955,0	2245,0	2105,0	2075,0	2528,1	2723,7	
Полша/Poland	205,4	175,8	176,1	184,1	241,2	245,1	239,0	467,8	527,6	
Португалия/Portugal	709,1	-	-	-	835,3	802,7	801,3	847,1	743,8	
Румъния/Romania	166,1	282,5	168,1	177,5	156,0	177,0	170,0	145,5	186,5	
Словения/Slovenia	210,0	270,0	330,0	230,0	440,0	235,0	215,0	303,4	-	
Словакия/Slovakia	193,6	281,5	294,6	323,6	292,0	382,5	323,8	193,5	248,9	
Турция/Turkey	464,7	460,7	499,8	508,0	541,4	563,3	-	-	607,9	

Източник: Евростат, 2012./Source: Eurostat 2012.

има при краставиците - от 37 724 т на 44 765 т през 2010 г. Тази култура участва с най-голям дял в износа на страната - 60%, от пресни плодове и зеленчуци.

Добра илюстрация на спада в производството на зеленчуци е увеличаващият се дисбаланс между потреблението и произвежданите зеленчуци. Още преди приемането на страната ни в ЕС произвеждаме по-малко, отколкото потребява населението. Тази негативна тенденция, след приемането ни в Евросъюза, се засилва. За да задоволи нуждите от зеленчуци, страната ни разчита на внос както от страни от ЕС, така и от трети страни.

Търговия със зеленчуци

Структура и динамика на износа и вноса на зеленчуци – динамика в износа, структурен анализ, пазарен дял на износа и вноса в земеделието на страната

През последните години единственият отрасъл в икономиката на страната, който формира положително външнотърговско салдо, е селското стопанство. Този показател го определя като жизнен отрасъл, способен да допринесе за изграждането на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал. Присъединяването на България към ЕС през 2007 г. доведе до промяна в структурата на търговията с аграрни стоки. Поради по-изгодните икономически условия за търговия на единния европейски пазар, търговските потоци постепенно се пренасочват към държавите от ЕС, за сметка на други икономически общности и региони. През 2009 г. около

71,8% от българския износ се осъществява в Общността. Същевременно около 75% от доставяните в страната земеделски продукти са от държавите - членки на ЕС.

От страната се изнасят основно краставици, домати, зеле, гъби и сладки пиперки. При отделните видове зеленчуци се наблюдават разнопосочни колебания на износа през годините, в зависимост от производството и пазарната конюнктура през съответната година. Добра реализация на европейския пазар намират българските оранжерийни краставици и домати.

Износът на пресни домати през 2009 г. е 10 740 тона, което е около 35% от общия износ на пресни зеленчуци. По страни, най-големи количества са изнесени за Румъния – 9 479 тона, Германия – 564 тона, Гърция – 405 тона, и др. Регистрираният износ на краставици и корнишони през 2009 г. е 10 338 тона. Традиционно най-значителните доставки са предназначени за пазарите на Германия – 5 238 тона, Чехия – 2 896 тона, и Румъния – 1 936 тона.

Таблица 7. Баланс на производството и потреблението на зеленчуци (хил. т)

Table 7. Balance of production and consumption of vegetables

Години	2006	2007	2008
Производство	976,2	686,8	767,2
Потребление	1045,1	823,1	912,8
Разлика	-68,9	-136,3	-154,4
% на потреблението от общото производство	107,1	120,0	119,0

Източник: МЗХ „Агροстатистика”, Аграрен доклад 2007, 2008, 2009 г.

Source: MZH, Agrostatistica - Agricultural reports 2007, 2008, 2009.

Таблица 6. Оранжерийно производство на основни зеленчуци, тона

Table 6. Greenhouse production of major vegetables, tones

Видове зеленчуци Vegetables	Реколта 2011 Harvest 2011	Реколта 2010 Harvest 2010	Реколта 2009 Harvest 2009	Реколта 2008 Harvest 2008	Реколта 2007 Harvest 2007	Реколта 2006 Harvest 2006
Домати/Tomatoes	35 296	31 127	31 509	35 668	38 031	42 442
Краставици/Cucumbers	40 752	44 765	56 397	51 317	42 835	37 724
Пипер сладък/Pepper	2 919	3 164	3 052	2 805	2 614	3 467
Корнишони/Gherkins	1 494	282	786	770	564	1 725
Салати и марули Salads and lettuce	1 425	1 444	3 864	3 159	1 944	2 299
Общо/Total	86 345	82 566	97 702	95 971	89 225	90 048

Източник: Аграрни доклади 2003-2011 г., МЗХ, дирекция „Агροстатистика”, бюлетини - 2005-2011 г.

Source: MZH - Agricultural reports 2003-2011, Agrostatistica.

От данните в табл. 8. се забелязва тенденция на повишение на износа на пресни зеленчуци. Темпът на нарастване е повече от два пъти, като при някои от културите нарастването е няколкократно (домати, зеле, гъби и др.).

През 2009 г. е регистриран внос на общо 191 646 тона пресни зеленчуци, което е с 15% повече спрямо 2008 г. Най-голям дял във вноса на пресни зеленчуци заемат доматите – 42%. Осъщественият внос е 80 022 тона, като импортът е основно от Турция – 60 308 тона, и Македония - 11 123 тона. Увеличение на внесените количества се наблюдава и при пресните краставици и корнишони – 58%, и възлиза на 12 826 тона. Най-големи вносители са Турция – 8 026 тона, Гърция – 1 584 тона, и Македония – 1 229 тона.

През 2003 г. България има положително търговско салдо в търговията си със зеленчуци. След тази година салдото става трайно отрицателно, за да достигне през 2009 г. – 56 309 млн. долара (табл. 9). Причината за това е рязко увеличеният внос на всички зеленчуци като обеми. Категорично може да се твърди, че страната ни се е превърнала в траен нетен вносител на зеленчуци. Забелязва се тенденция на повишаване на процента от вноса на зеленчуци в общия дял на внася-

ните селскостопански продукти. През 2009 г. вносът на зеленчуци в нашата страна достига 6,32% от всички внесени продукти. При проследяване на произведените количества на основните зеленчуци и вноса прави впечатление, че страната ни не може да задоволи потребностите си от домати, краставици, пипер, зеле, картофи и други култури. Разчита се на внос и то от страни - съседни на България.

Анализ и оценка на резултатите от прилагането на ОСП на ЕС в сектор „Зеленчукопроизводство”

Дял на подпомагането по СЕПП и НД в общия размер на производствените разходи

На единица площ разходите за производство на домати рано или средноранно производство са в рамките на 1 300 – 1 500 лв./дка. По технологична карта разходите при полското производство на пипер достигат 1 500 лв./дка, при производството на ранни картофи са около 450 лв./дка (собствени изчисления - 2011 г.).

На фона на тези разходи делът на подпомагането чрез субсидиране на единица площ в сектор „Зеленчуци” може да бъде определен като символичен. Делът на субсидиите при производството на пшеница е около 25%

Таблица 8. Износ и внос на зеленчуци, картофи и гъби за периода 2006-2010 г., тона
Table 8. Export and import of vegetables, potatoes and mushrooms, tones

Видове зеленчуци / Vegetables	2006	2007	2008	2009	2010
Износ на зеленчуци, картофи и гъби, общо Export of vegetables, potatoes and mushrooms	11 598	11 980	22 185	30 480	28 336
Внос на зеленчуци, картофи и гъби, общо Import of vegetables, potatoes and mushrooms	80 451	148 256	166 975	191 646	152 215

Източник: *Аграрни доклади 2003-2010 година, МЗХ, дирекция „Агростатистика”*.
Source: *MZH, Agrostatistica - Agricultural reports 2003-2010*.

Таблица 9. Търговско салдо на външната търговия със зеленчуци за периода 2005-2010 г., хил. USD, дял на експорта и импорта, %

Table 9. Trade balance of foreign trade in vegetables for the period 2005-2010 year hil. USD, share of exports and imports, %

2005		2006		2007		2008		2009		2010	
износ export	внос import	износ export	внос import	износ export	внос import	износ export	внос import	износ export	внос import	износ export	внос import
38 868	61 105	48 451	64 444	58 917	78 721	71 462	118 649	94 863	151 172	81 555	107 816
-22 237		-15 993		-19 804		-47 187		-56 309		-26 261	
4,33	3,39	3,66	5,77	3,60	4,43	2,50	4,50	3,39	6,32	3,36	4,27

Източник: *Аграрни доклади, 2003-2010 г.*
Source: *Agricultural reports 2003-2010*.

от разходите, при слънчогледа - 20%, докато при зеленчуковите култури, например домати - варира от 1,03% за 2007 г. до 2,02% за 2010 г. При пипера около 5% е делът на субсидирането в размера на производствените разходи.

Заради ниските субсидии производителите на зеленчуци не могат да получат и банково кредитиране, тъй като не са в състояние да предоставят необходимите обезпечения, докато това не важи за зърнопроизводителите.

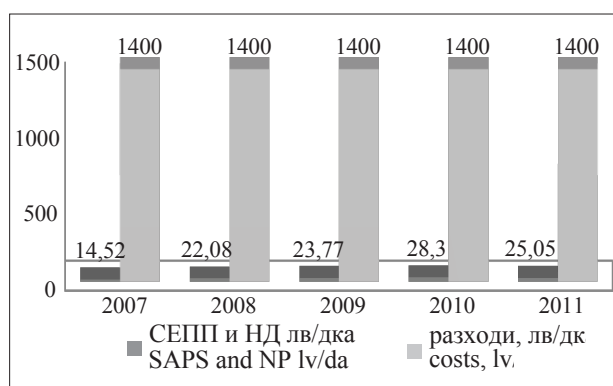
Мерки за пазарна подкрепа

Схема „Оперативни програми”

В рамките на схемата се подпомагат организации на производители на плодове и зеленчуци, учредили оперативен фонд, които имат разработена и одобрена оперативна програма. Оперативните програми са с продължителност между три и пет години.

За три години (2007-2010 г.) **само една организация** на производители на плодове и зеленчуци изпълнява такава програма и през 2008 г. е получила безвъзмездно 305 143 лв., през 2009 г. - 36 472 лв., а за 2010 г. е подала заявка за финансиране със 77 200 лв.

През 2009 г. е подадено едно годишно заявление за плащане в размер на 37 504,37 лв., по одобрена през 2007 г. тригодишна опера-

Фиг. 2. Дял на подпомагането по СЕПП и НД към средните разходи за отглеждане на 1 дка ранни домати, полско производство, %

Fig. 2. Share of SAPS support and NP in the average cost of raising early tomatoes per 1 ha field production, %

Източник: *Аграрни доклади 2008-2011г. и собствени изчисления.*

Source: *Agricultural reports and own calculation.*

тивна програма на организация на производители по схема „Пресни плодове и зеленчуци”. Изплатена е помощ в размер на 36 472,01 лв. През 2010 г. е подадено едно заявление за годишно плащане за изпълнени мерки от оперативната програма за 2009 г. Поради установени нередности в изпълнението на оперативната програма - заявлението за плащане е отхвърлено.

Схема „Плодове и зеленчуци, предназначени за преработка”

Съгласно европейското законодателство, по схемата се предоставя помощ за продукти, доставени за преработка в рамките на конкретно фиксиран период на доставка и за количеството суровина, посочено в договора за преработка. През 2009 г. е извършено второ плащане на допълнителна сума в размер на 2 784,92 лв. за пазарната 2007/2008 г., за преработка на праскови. След проведената реформа в сектор „Плодове и зеленчуци” схемата „Преработени плодове и зеленчуци” преминава към Схемата за единно плащане на площ.

Схема „Групи производители”

На временно признатите организации на производители се отпуска помощ за насърчване на тяхното формиране и усъвършенстване на организационната им дейност, която се разпределя съответно за петте години на 10%, 10%, 8%, 6% и 4% от стойността на пазарната им продукция. Схемата за отпускане на помощ на групи производители, получили временно признаване в сектор „Плодове и зеленчуци”, има за цел подпомагане на организации на производители на плодове и зеленчуци, които не са достигнали критериите за получаване на окончателно признаване. До момента няма подадено заявление за плащане.

Схема „Училищен плод”

Схема „Училищен плод” се прилага на територията на цялата страна от 15 септември до 31 май. Прилагането на схемата се финансира от Европейския фонд за гарантиране на земеделието и от държавния бюджет

под формата на национално съфинансиране и държавна помощ. Общият бюджет на схемата възлиза на 7 293 540,67 лв. Поради повишения интерес и с оглед обхващането на по-голям брой училища, приемът на заявления по схемата беше удължен с ПМС № 151/26.07.2010 г. до 5 август 2010 г. До 30.09.2010 г. одобрени за участие в схемата са 478 заявителя, като общият размер на финансовата помощ за закупуване на плодове и зеленчуци възлиза на 2 436 787,82 лв.

Инвестиционна програма „Растениевъдство”

През 2009 г. чрез инвестиционна програма „Растениевъдство” е подпомогнато изграждането на 9 оранжерии на площ от 118 дка и строителството на сграда за гъбопроизводство.

Схема за специфично подпомагане на производителите на плодове и зеленчуци (СППЗ)

Целта на схемата е да се създаде допълнителен стимул за производство на качествени плодове и зеленчуци. Също като утвърдените до момента стандарти, производството се осъществява в съответствие с показатели за качество, които подлежат на постоянен контрол от инспектори от Българската агенция по безопасност на храните. При спазване на всички изисквания по схемата, производителите получават сертификат за качество. Схемата е обвързана с произведеното количество по реда на Наредба №2 от 21 февруари 2011 г. за специалните изисквания за участие в одобрените схеми за национални доплащания и за специфично подпомагане. По Наредбата се следи именно контролът върху съответствието на качеството на пресните плодове и зеленчуци: домати, краставици, пипер, полско и оранжерийно производство, ябълки, череши, праскови, включително нектарини, кайсии, вкл. зарзали, с продуктовете спецификации, одобрени със заповед на министъра на земеделието и храните. Общият финансов ресурс по това подпомагане е 15 млн. лева за 2012 г. Очакванията са тази мярка да действа и догодина.

Временни извънредни мерки за подпомагане на сектор „Плодове и зеленчуци”, съгласно Регламент за (ЕС) №585/2011 на Комисията от 17 юни 2011 г.

Във връзка с кризата с Ешерихия коли през 2011 г. бе извършена компенсация на зеленчукопроизводители в две направления. Първото е за оттеглени произведени и нереализирани количества зеленчуци от пазара, а второто – за неприбиране на реколта. Компенсациите са за домати, салати, краставици, сладък пипер и тиквички за прясна консумация. Общата сума на подалите заявления 81 зеленчукопроизводители възлиза на 3 855 000 лв.

Подпомагане по ПРСР

За разглеждания период по Програмата за развитие на селските райони зеленчукопроизводителите имат възможност да кандидатстват основно по **Мерки 112 и 121**.

Едва **73** проекта на производители от зеленчукопроизводството са били подадени по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), като разходите по тях са за 60 мил. лева. От тях са одобрени 30 проекта и 11 мил. лева субсидия, а са платени едва 11 проекта с одобрена субсидия в размер на 787 хил. лева. Делът на подадените по програмата проекти в сектора на зеленчукопроизводството от всички подадени проекти е 2,5%.

По **Мярка 121** „Модернизиране на земеделските стопанства” под 1% от средствата за подпомагане са отишли в сектор „Зеленчукопроизводство”. Лимитът за закупуване на специализирана оранжерийна техника е изчерпан и това до голяма степен определя слабата заинтересуваност за кандидатстване по тази мярка.

Възможности и перспективи в развитието на българското зеленчукопроизводство

Имайки предвид състоянието на сектора към настоящия момент и влиянието на провежданата ОСП, възможностите за развитие на българското зеленчукопроизводство се свеждат до промяна на водената политика. Според ЕК, ключовите моменти на реформата в сек-

тора се свързват с ефективно работещи „Организации на производители” и „Оперативни програми”.

За съжаление точно при тези начини за подпомагане в България няма почти никаква успеваемост. Неефективна се оказва схемата за специфично подпомагане на производителите на плодове и зеленчуци поради административни трудности. Мярката „Плодове и зеленчуци, предназначени за преработка” работи само две години, след което бе прехвърлена към „Единно плащане на площ”. Сравнително висок интерес има към мярка „Училищен плод”.

Перспективите за развитие на сектор „Плодове и зеленчуци” са много противоречиви. Заявената готовност от страна на държавата за по-ефективно подпомагане на сектора, до момента, не кореспондира с конкретни действия. Продължава спадът на произведените зеленчуци. Вътрешното потребление не може да бъде задоволено и се стига до внос, при което страната ни е нетен вносител с трайно отрицателен търговски баланс. Възможни перспективи в развитието на родното зеленчукопроизводство и подобряването на сегашното му състояние са следните конкретни мерки и възможности:

- За да бъде по-конкурентен секторът, е необходимо полагане на повече усилия за създаване на организации на производители, като се наблегне на ползите от такова сдружаване за всички участници. До момента липсва достатъчно добра информираност за начините на сдружаване.

- Необходимо е степента на подпомагане в зеленчукопроизводството да се диференцира и различава от подпомагането при екстензивните култури. Делът на подпомагането в правените разходи по отглеждане трябва да бъде сериозно завишен.

- Без сериозна намеса от страна на държавата за поне частично възстановяване на разрушената хидромелиоративна система няма как да се разчита на устойчиво производство на зеленчуци в близко бъдеще. В момента голяма част от земеделските производители в сектора напояват от изградени собствени во-

доизточници, което оскъпява тяхното производство.

- Възможностите за развитие на сектор „Плодове и зеленчуци” са тясно свързани с решаването на проблемите с нелегалния внос. Внесените зеленчуци от борси в съседни на България страни, където се продават като брак на символични цени, оказва много силен конкурентен натиск върху българския производител. В този смисъл е нужен засилен контрол от страна на БАБХ за спазване на Наредба №16 от 2010 г., касаеща изискванията за качество и контрол за съответствие на пресни плодове и зеленчуци.

- Повишаване на агротехническото ниво и прилагане на нови технологии при отглеждането на зеленчуци е възможност, от която българското зеленчукопроизводство трябва да се възползва. Има създадени зеленчукови ферми от съвременен, интензивен тип, при които има възможност за снижаване на разходите за производството и за значително повишаване на средния добив. По този показател българският производител значително отстъпва не само в рамките на ЕС, но и при сравнение с трети страни, от които се внасят значителни количества зеленчуци.

- Възможност за стимулиране на производството на качествени родни плодове и зеленчуци е стартиралата специфична мярка, съгласно Наредба №2 от 21 февруари 2011 г. Ефектът от това подпомагане през 2012 г. е нулев, поради административни пропуски и липса на указания за прием на документи в ДФЗ.

ЛИТЕРАТУРА

Носецка, Б., А. Бугала. 2011. Конкурентоспособност на полските плодове и зеленчуци на пазара на ЕС и на световния пазар. Промени на тези пазари след присъединяването към ЕС. Икономика и управление на селското стопанство, № 3-4/2011, с. 63-67

Попов, Р. 2012. Анализ на конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство. Икономика и управление на селското стопанство, №3, с. 3-16

Славова, Я., М. Атанасова. 2011. Влияние на директните плащания върху развитието и

конкурентоспособността на българското земеделие. Икономика и управление на селското стопанство, № 3-4/2011, с. 17-23

Славова, Я., М. Атанасова. 2010. Конкурентни възможности на аграрния сектор в условията на единен европейски пазар. ССА, ИАИ, с. 172.

Терзийска, К. 2010. Реформата в общата организация на пазара на зеленчуци. Икономика и управление на селското стопанство, №4, с. 21

МЗХ. Отдел „Агροстатистика“, 2001-2011 г.

МЗХ. Аграрни доклади, 2001-2011 г.

МЗХ. Отдел „Агροстатистика“. Преброяване на земеделските стопанства през 2010 г. - предварителни резултати; Структура на земеделските стопанства в България - 2007.

www.eurostat.com

Effects of Application of the CAP on Development of Bulgarian Vegetables

P. Kirovsky

Institute of Agricultural Economy – Sofia

(Summary)

The aim of this paper is to assess the development of the vegetable industry led under the influence of the CAP. In dynamics are tracked main production indicators, species composition, number and average

size of farms involved in production of vegetables. Based on existing legislation reflected the basic support mechanisms and their impact on the CAP conducted. The main conclusions of the realized effect of CAP on Bulgarian led vegetables are associated with continuing deterioration of sustainable production indicators. The level of average yields is significantly lower than that achieved in other member states. These findings are strongly supported by evidence of worsening imbalance between production and consumption, trade balance data for trade in vegetables.

Support of SAPS and NP is not related to the intensity of production of vegetable farms and variable costs of production. The level of assistance under this scheme has no stimulating effect for employees in the sector. The main support mechanisms - scheme “producer groups” and “operating programs” so far not been effective. There are difficulties of objective and subjective nature hindrance to association of manufacturers engaged in the sector. Insignificant part of the measures envisaged in the RDP is used by vegetable farmers. There is no role for government to stimulate the production of Bulgarian vegetables and fruits. Our country has more than ten years has become a net importer of vegetables.

Key words: vegetable, yields, operational programs, quality vegetables

Статията е постъпила в редакцията на 21.II.2013 г.